

дітей, робить можливим, з одного боку, встановлення тенденцій та масштабів дитячих проблем, а з іншого – визначення шляхів, якими державна політика у сфері охорони дитинства має здійснюватися більш продуктивно та ефективно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховна рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Кривачук Л. Державна політика у сфері охорони дитинства в Україні : формування та реалізація / Л. Кривачук. – Л. : ЛДФА, 2012. – 480 с.

Аліна Чернякова,
канд. пед. н., доцент,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРОЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО, ВІЛЬНОГО ВІД НАСИЛЬСТВА, ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ДОСВІД США

Статтю присвячено аналізу стратегій створення соціально-безпечного освітнього середовища для дітей в контексті проєктивного підходу до реформування школи в США.

Alina Cherniakova

PROJECTIVE STRATEGIES OF A SAFE, FREE FROM VIOLENCE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FORMATION: THE U.S. EXPERIENCE

The article analyzes the strategies of creating a safe social educational environment for children within the framework of projective approach to reform schools in the U.S.

Одним із стратегічних завдань реформування вітчизняної освіти у напрямку підготовки та виховання соціально відповідальної учнівської молоді є осмислення зарубіжної, зокрема американської педагогічної спадщини. Ідентичність актуальних соціальних проблем в освіті, а саме поширення негативних явищ в учнівському середовищі (насильство, булінг) в обох країнах та пріоритетних установок щодо їх запобігання і подолання, наближує зарубіжну систему до вітчизняних реалій, що актуалізує об'єктивне вивчення й творче перенесення окремого досвіду на національний ґрунт.

Шкільні громади в США передбачають різні специфічні форми партнерства у вихованні соціальної відповідальності неповнолітніх, що включають співпрацю з органами охорони правопорядку. Соціальне партнерство в освіті – це комплекс взаємовідносин між органами державної влади, громадськими організаціями, з одного боку, та закладами освіти, з іншого, які визначають їх спільну участь у вирішенні соціальних проблем як місцевої громади, так і шкільництва, у тому числі, через спільне фінансування та спільну реалізацію соціальних проєктів та програм [1, с. 227 – 231].

Метою соціального партнерства американської школи з поліцією є «формування соціально відповідальної поведінки молоді (англ. socially-responsible behaviour) в навчально-виховному процесі» [2, с. 33]. Суб'єктами соціального партнерства виступають як адміністрація, вчителі школи, так і представники органів охорони правопорядку. Об'єктом соціального партнерства є зовнішнє середовище, зокрема учні, батьки, члени громади. Оскільки суб'єктами соціального виховання учнів американських шкіл, крім учителя, є шкільні службовці (англ. School resource officers – SRO's), то поліція перетворюється на суб'єктів турботи.

Аналіз особливостей партнерства американської школи та органів охорони порядку у профілактиці негативних явищ в учнівському середовищі, дає підстави визначити наступні підходи в організації взаємодії: реактивний, проєктивний і комплексний. Реактивний підхід передбачає регулятивні заходи (англ. regulatory), спрямовані на партнерство поліції, школи і суспільства з метою припинення ескалації проявів насильства в школі, протидії злочинності та наркотизації учнівської молоді, створення соціальної та фізичної безпеки життя всіх суб'єктів педагогічного процесу через залучення ресурсних шкільних службовців. Проєктивний підхід – розробка і впровадження освітньо-профілактичних програм формування соціальної відповідальності учнів в умовах шкільного середовища [1, с. 227 – 231; 9]. Комплексний підхід передбачає трансформацію громади на соціально безпечне середовище для функціонування всіх суб'єктів виховання підростаючого покоління (громада, дружна до сім'ї).

Значний інтерес для вітчизняних педагогів представляють освітньо-профілактичні програми щодо запобігання насильству під керівництвом офіцерів поліції, які обов'язково мають педагогічну освіту, проте ця практика у вітчизняних освітніх закладах відсутня. У США досвід соціальних партнерств в освіті, зокрема школи й сфери охорони правопорядку, медичних закладів, громадських організацій, інтенсивно поширюється упродовж останніх десятиріч. Зокрема, у зверненні американського уряду до громади «Успішні загальноосвітні школи для кожного учня до 2020 року» (англ. Great Public Schools for Every Student by 2020)

від 10 квітня 2009 року, були визначені пріоритетні умови трансформації школи в більш ефективне навчальне середовище: підтримка вчителів, збільшення вимог до вмотивованого навчання і самодисципліни шляхом запровадження програм навчання розсудливій соціально-відповідальній поведінці [2, с. 34].

Одним із найбільш активних державних інститутів, що співпрацює з учителями у сфері профілактики насильства та негативних явищ у закладах освіти, є Управління безпечних та вільних від наркотиків шкіл (англ. Office of Safe and Drug Free Schools – OSDFS). Управління створено в 1984 році під керівництвом Вільяма Модзелескі як підрозділ Міністерства освіти США, який займається дослідженням рівня безпеки в школах, розробленням та впровадженням профілактичних програм, спрямованих на виховання соціально відповідальних громадян. Чільним керівником Управління безпечних та вільних від наркотиків шкіл уряду Барака Обами з травня 2009 року є Кевін Дженінгс. Головною метою управління є створення соціально безпечних умов для навчання в школах, сприяння впровадженню та фінансуванню освітньо-профілактичних програм. Управління безпечних та вільних від наркотиків шкіл сприяє розробці як федеральної, так і регіональної освітньої і превентивної політики у наступних напрямках:

- психологічне здоров'я;
- програми запобігання наркотизації і насильству;
- антикризове планування (crisisresponseplanning);
- дослідження погроз (threatassessment);
- програми запобігання булінгу та конфліктам (anti-bullying and conflictre solution programs) [2].

У роботах американських науковців С. Еннета, Ш. Скегса та інших, присвячених аналізу соціально-педагогічних засад партнерства школи та поліції у соціально-виховній роботі закладів освіти, приділяється велика увага дослідженню змісту навчальних програм під керівництвом шкільних службовців [3; 5]. Прикладом такої роботи є програми профілактики і водночас корекції під керівництвом спеціально підготовлених офіцерів поліції для роботи з важковиховуваними неповнолітніми за програмами «D.A.R.E.» і «G.R.E.A.T.» [3; 5].

Проаналізуємо інноваційний потенціал найефективніших профілактичних програм, що набули статусу національних, увійшли до змісту навчальних програм в основній школі як інваріантна складова, а в старшій школі – за рахунок варіативної складової (факультативне навчання). Освітньо-профілактична програма «Навчання протистоянню наркозалежності – Спробуй» (англ. «Drug Abuse Resistance Education – D.A.R.E.») є ефективною стратегією, механізмом втілення якої є партнерство між школою, родиною, громадськими організаціями та органами захисту порядку. Метою програми «D.A.R.E.» є:

- дослідження динаміки злочинності в загальноосвітніх школах;
- запобігання третируванню серед учнів;
- протидія наркотизації;
- організація соціальної та фізичної безпеки життя всіх суб'єктів педагогічного процесу;
- налагодження взаємодії школи з органами охорони правопорядку у профілактиці негативних явищ серед неповнолітніх;
- формування соціальної відповідальності у школярів [3].

Освітньо-профілактична програма «D.A.R.E.» вперше була запроваджена в 1983 році в школах Лос-Анджелеса з ініціативи начальника управління поліції Деріла Гейтса (Daryl Gates) і за підтримки Міністерства освіти США та Управління ювенальної юстиції [5]. Програма «D.A.R.E.» набула популярності та поширена в 75% американських шкіл. З 1999 року до змісту програми увійшли компоненти позашкільної виховної роботи з учнями і батьками. На міжнародному рівні оновлена програма відома як «D.A.R.E. America». Необхідно додати, що останнім часом ця програма набула статусу міжнародної «D.A.R.E. International», оскільки 50 країн впроваджують цей досвід співпраці школи з поліцією, зокрема Канада, Німеччина, Куба, Мексика, Іспанія, Північна Корея, Туреччина тощо [5].

Одним із найпоширеніших методів формування правосвідомості учнів, спрямованих на формування світогляду особистості, що застосовується ресурсними шкільними службовцями, є переконання – спосіб впливу за допомогою логічно аргументованої інформації про наслідки алкоголізму, наркоманії і протиправної поведінки, представленої з практичного досвіду в роботі з неповнолітніми злочинцями у рамках навчання за програмами «D.A.R.E.», «G.R.E.A.T.». Аналізовані нами програми складаються з блоків для початкової, базової та старшої ланок середньої освіти. У початкових класах розглядаються питання збереження здоров'я, у середній школі важливим завданням є формування навичок соціальної компетентності та спілкування в процесі взаємодії з однолітками та вчителями. Для учнів старшої ланки середньої освіти створені інформативні блоки формування та розвитку навичок прийняття рішень і критичного мислення, навичок керування почуттями (уміння справлятися з почуттями горя і тривоги, з втратою, насильством, травмою).

Зміст навчального матеріалу ускладнюється відповідно до віку. Так, у посібнику для початкових класів оформлення малюнків дозволяє зацікавити учнів до продуктивного навчання. Навчальний курс спрямований

на формування в учнів молодшого шкільного віку необхідних знань і навичок для активної, свідомої участі в процесі життєдіяльності суспільства. Зазначений курс, що вивчається в 4–5 класах загальноосвітньої школи США, орієнтовано на наступні завдання: закласти основи здорового способу життя, дати початкові знання з валеології, сформувати навички безпечної поведінки. У ході вивчення курсу «D.A.R.E.» в більш старшому віці учні набувають низку основних умінь, зокрема:

- під керівництвом офіцера-вчителя аналізують наслідки небезпечної поведінки – вживання та розповсюдження наркоречовин серед неповнолітніх як в шкільному середовищі, так і поза школою;
- орієнтуються в системі законодавства, оволодівають елементарною правовою термінологією;
- зв'язно і логічно викладають матеріал з морально-правових проблем, готують короткі доповіді та виступають із ними, рецензують, доповнюють відповіді інших учнів;
- встановлюють з іншими особами конструктивні, а не поверхові відносини, мирно вирішують конфлікти;
- беруть участь в обговореннях, дискусіях, аргументовано висловлюють і відстоюють свою думку, роблять висновки, застосовують правові знання для пояснення фактів навколишнього життя і вибору варіанта безпечної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Головне завдання, що розв'язує цей курс, полягає у сприянні формуванню активної життєвої позиції, позитивних ціннісних орієнтацій. Крім того, запровадження цього курсу пов'язувалося з необхідністю розвивати в людині зі шкільного віку почуття гідності, усвідомлення своїх прав. Тому школа є тим виховним осередком, у якому учні колективно навчаються самоповазі та гідності на засадах розвитку навичок толерантного та мирного спілкування. Виховання у школярів переконань у необхідності дотримання правових норм – важлива умова підвищення ефективності профілактики правопорушень і негативних проявів поведінки, запобігання насильству, дискримінації в шкільному середовищі. На сучасному етапі програма «D.A.R.E.» вдосконалюється, зміст охоплює роботу за напрямками: педагогізація батьків, робота з неблагополучними родинами, організація дозвілля як важковиховуваних дітей, так і їхніх родин.

Варті уваги змістові та процесуальні особливості ще однієї освітньо-профілактичної програми, яка має назву «Навчання протистояти злочинним угрупованням – *Venix*» (англ. «Gang Resistance Education And Training – *G.R.E.A.T.*»), яка є логічним продовженням програми «D.A.R.E.» [4]. Ця превентивна програма спрямована на формування правосвідомості неповнолітніх, зокрема важковиховуваних учнів, під керівництвом учителів-офіцерів на засадах розвитку навичок спілкування (англ. *life-skills approach*), прийняття рішень і критичного мислення, керування емоціями (контроль над почуттям гніву) тощо.

Центральною ідеєю даної програми є формування в учнів загальноосвітніх шкіл необхідних складових індивідуальної захищеності від тиску однолітків, запобігання злочинним угрупованням на території кампусу школи. Програма «G.R.E.A.T.» включає такі структурні компоненти:

- навчальний план для учнів початкової школи 4–5 класів (англ. *elementary school curriculum*);
- навчальний план для учнів середньої школи 6–7 класів (англ. *middle school curriculum*);
- літня програма для неповнолітніх (англ. *summer component*);
- програма навчання для батьків, сімей (англ. *families component*) [4].

Програма створена в 1991 році за підтримки Міністерства юстиції США. З 1991 року більше ніж 7 000 поліцейських отримали сертифікати інструкторів «G.R.E.A.T.», близько 4 млн. учнів успішно закінчили навчання за цією програмою. З 1993 року програма набула статусу національної. У 1995 році Національним Інститутом досліджень у справах юстиції (англ. *National Institute of Justice*) було проведено лонгітюдне дослідження ефективності даної програми серед випускників. Згідно з даними дослідження, після закінчення навчання за цією програмою спостерігається: зменшення рівня віктимізації серед неповнолітніх; зміна ставлення до злочинних угруповань (негативне); зменшення кількості факторів ризику; позитивна взаємодія з однолітками; співробітництво з органами охорони правопорядку [4].

Особливими рисами, якими поєднуються аналізовані нами освітньо-профілактичні програми, ми вважаємо партнерські зв'язки з органами охорони правопорядку, що сприяє розширенню кола суб'єктів соціально-виховної роботи, тим самим створюються сприятливі умови для розбудови школи як відкритої соціальної системи. Важливими формами навчання безконфліктному спілкуванню за програмами «D.A.R.E.», «G.R.E.A.T.» у школах США є демонстрування фільмів, робота з експертами, екскурсії до пенітенціарних установ. Їх використовують з метою демонстрування наслідків неправомірної поведінки, практичного використання методів запобігання насильству та іншим негативним явищам, стимулювання, обговорення й подання матеріалу. Кульмінаційним моментом навчання за програмами є написання есе, отримання сертифікатів.

Важливо відмітити, що учні, які успішно закінчили навчання за програмами «D.A.R.E.», «G.R.E.A.T.», продовжують навчати інших за методом «рівний – рівному» (англ. *peer education*). Участь у просвітницькій діяльності за програмами «D.A.R.E.», «G.R.E.A.T.» націлена на сприяння здоров'ю та безпечній поведінці –

це ефективна умова формування здорових основ життєдіяльності молоді людини. Вона сприяє задоволенню базових потреб підлітка в різноманітній творчій діяльності, визнанні та повазі з боку оточуючих, самореалізації і самоствердженні, задоволенні й успіху, сприяє розвитку соціальної компетентності та відповідальності.

Теоретичні та практичні засади проаналізованих нами освітньо-профілактичних програм є цікавими і продуктивними для українських педагогів, освітян і батьків, оскільки можуть бути використані для розв'язання проблеми насильства і конфліктів у шкільному середовищі, виховання звичок толерантної поведінки, набуття учнями досвіду моральної та соціально відповідальної поведінки, навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок через партнерську взаємодію школи з органами охорони правопорядку.

На нашу думку, такі освітньо-профілактичні програми становлять значний інтерес для української педагогіки і за належної адаптації можуть бути використані у процесі вдосконалення вітчизняної системи морального виховання як молоді, так і всіх членів громади, а також є перспективними напрямками виховної роботи, що забезпечують реконструкцію педагогічного процесу на основі демократичних принципів. Зауважимо, що однією з тенденцій розвитку концепцій морального виховання учнів у сучасній педагогіці США є посилення інтересу до організації шкільних громад як добровільної форми дитячих об'єднань, що діють на основі спільного навчання, сусідства, ідей тощо. Взаємодія громадських служб зі школою дає можливість розбудувати школу як відкриту соціальну систему через впровадження ефективних форм соціального партнерства з представниками інших сфер суспільного життя, зокрема спеціалістами правозахисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернякова А. Партнерство школи й органів охорони правопорядку в профілактиці негативних явищ в учнівському середовищі: досвід США / А. Чернякова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Л. Українки. Серія: Педагогічні науки. – Луцьк: Волинський національний університет імені Л. Українки, 2010. – Вип. 13. – С. 227–231.
2. Як боротись з насиллям в школі? (Проблема насильства та агресивних дій учнів ЗОШ і як їй протистояти): [навчально-методичний посібник / за ред. О. Луценко]. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – 107 с.
3. Ennett S. How Effective Is Drug Abuse Resistance education? A meta-analysis of Project DARE outcome evaluations / S. Ennett, N. Tobler, C. Ringwalt, R. Flewelling // American journal of Public Health. – 1994. – № 84 (9). – P. 1394–1401.
4. Gang Resistance Education and Training [Online resource]. – Access : <http://www.great-online.org>.
5. Skaggs Sh. Drug Abuse Resistance Education [Online resource] / Sh. Skaggs // Encyclopedia of Substance Abuse Prevention, Treatment, & Recovery. SAGE Publications. – 2008. – Access : http://sage-ereference.com/substance/article_n124.html.

Сюзанна Шидлюк,
студентка,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЛЯ

У статті розкрито терапевтичний потенціал індивідуальної та групової арт-терапії та обґрунтовано доцільність її застосування в якості основного чи допоміжного методу лікувально-корекційного впливу щодо дітей, які постраждали від насильства. Проаналізовано зарубіжний досвід психологічного супроводу дітей-жертв насильства з емоційними, психічними та фізичними порушеннями в ході їх занять образотворчою творчістю з метою лікування та реабілітації.

Suzanna Shydlukh

ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE OF USING ART THERAPY IN CORRECTIONAL WORK WITH CHILDREN VICTIMS OF VIOLENCE

The article outlines the therapeutic potential of individual and group art therapy and proves the necessity to use it as a primary or supplementary method of treatment and correctional work with children victims of violence. Foreign experience of psychological work with children victims of violence with emotional, mental and physical disabilities during their fine art activities in the process of treatment and rehabilitation is analyzed.

Арт-терапія є найбільш давньою та природною формою корекції емоційного стану, яку можна використовувати для зняття накопиченої психічної напруги, заспокоєння чи зосередження. Водночас, це спеціалізована форма психотерапії та розвиваючої психології, заснована на творчому самовираженні за